

ULUSLARARASI HUKUK
KOMİSYONUNUN
'SİLAHLI ÇATIŞMALARIN
ANDLAŞMALARLA ETKİSİ
HAKKINDAKİ TASLAK
MADDELER'İ ÜZERİNE
BETİMSSEL BİR İNCELEME*

Doç. Dr. Elif UZUN**

Makalenin Geldiği Tarih: 28.10.2016 **Kabul Tarihi:** 31.01.2017

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı.

ÖZ

Silahlı çatışmaların andlaşmalara etkisi konusunda hukuki bir boşluk bulunmaktadır. *Viyana Andlaşmalar Hukuk Sözleşmesi* meseleyi açıkça kapsamı dışında bırakır. Uluslararası örf ve adet hukukunda ise kesin bir kural bulmak mümkün değildir ve doktrindeki görüşler de farklılık gösterir. Bu makale Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2011'de tamamladığı '*Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi Hakkında Taslak Maddeler*'ine dair betimsel bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır. Taslak Maddeler Devletlere bu sorun hakkında yönelmiş bir öneri olarak görülebilir ve şimdiden uluslararası hukuk literatüründe bir atf kaynağı haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Andlaşmalar Hukuku, Silahlı Çatışmalar Hukuku, Uluslararası Hukuk Komisyonu, Uluslararası Örf ve Adet Hukuku.

A DESCRIPTIVE ANALYSIS ON THE ILC'S 'DRAFT ARTICLES
ON THE EFFECTS OF ARMED CONFLICTS ON TREATIES'

ABSTRACT

There is a legal gap in the issue of the effects of armed conflicts on treaties. Vienna Convention on the Law of Treaties excludes the issue clearly. It is not possible to find a decisive rule in customary international law and the opinions in the doctrine differs. This article aims to present a descriptive analysis on the ILC's '*Draft Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties*', concluded in 2011. Draft Articles can be seen as a proposal to the States to decide on the problem and it already became a reference in the doctrine of international law.

Keywords: International Law, Law of Treaties, Law of Armed Conflicts, International Law Commission, Customary International Law.

1. GİRİŞ

Uluslararası hukuk, silahlı çatışmaların andlaşmalara etkisi hakkında belirsiz bir görünüme sahiptir. *Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi*'nin^[1] (VAHS) 73. maddesi, devletler arasında çıkabilecek düşmanlıklarla^[2] ilgili meseleleri Sözleşme kapsamı dışında gördüğünü açıkça ifade etmiştir^[3]. Bunun nedeni, bu belirsiz alanın VAHS ile belirlenmesindeki güçlüktür. Zira hem konuya ilişkin hem pratikte hem de doktrinde bir görüş birliği bulunmamaktadır hem de konu, savaş gibi hassas bir konudur. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK), 2011'deki altmış üçüncü oturumunda kabul ederek Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na (BMGK) teslim ettiği *Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi Hakkında Taslak Maddeler*'i^[4] (Bundan sonra *Taslak Maddeler*) işte bu boşluğu^[5] doldurmak üzere hazırlanmıştır. UHK konuyu uzun vadeli çalışma programına dâhil etmeye 2000 yılında, elli ikinci oturumunda karar vermiştir. 2004'teki elli altıncı oturumunda ise mevcut programa, "Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi" konusu eklenmiştir ve Ian Brownlie Özel Raportör olarak görevlendirilmiştir. BMGK 2 Aralık 2004'te bu kararı onaylamıştır^[6].

Bu makalede temel amacımız, *Taslak Maddeler*'i betimsel bir incelemeye tabi tutmaktır. Dolayısıyla incelememizde UHK'nın konuyla ilgili çalışmalarında sunulmuş olan raporlar ve *Taslak Maddeler*'in şerhini (*commentary*) rehber edineceğiz. Ancak *Taslak Maddeler*'den önce konunun uluslararası hukuk doktrinindeki görünümüne de genel hatlarıyla değineceğiz.

-
- [1] *Vienna Convention on the Law of Treaties*, Viyana, 1969 (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf>, 11.10.2016). Türkçe metin için bkz. Bkz. İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law** (Ankara: Seçkin, 2013), ss. 66-111.
- [2] İngilizce metinde '*hostility*' olarak geçiyor. Bazı Türkçe çevirilerde 'sorum' bazılarında ise 'çatışma' olarak yer almış. Ayrıntılı açıklama için bkz. aşağı. Taslak Maddeler md. 2'nin (b) fıkrasının açıklaması.
- [3] Enver Bozkurt, Akif Kütükçü, Yasin Poyraz, **Devletler Hukuku** (Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara: Yetkin, 2015), s. 85.
- [4] ILC, "Draft Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties, with Commentaries" (http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf, 27.09.2016).
- [5] Pazarıcı, "uluslararası yapılageliş hukukunda da bu konuda herhangi bir genel nitelikli kuralın varlığından kesin bir biçimde söz etme olanağı"nın olmadığını söyler. Bkz. Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri – 1. Kitap** (Gözden Geçirilmiş 12. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2014), s. 212.
- [6] **First Report on the Effects of Armed Conflicts on Treaties by Mr. Ian Brownlie**, Special Rapporteur, Un.Doc. A/CN.4/552, 21 Nisan 2005, par. 1, 2.

2. KONUNUN MEVCUT HUKUKİ DURUMU

UHK'nın konuyla ilgili olarak ilk görevlendirdiği Özel Raportör Ian Brownlie, ilk raporunda silahlı çatışmaların patlak vermesi durumunda andlaşmaların bu durumdan nasıl etkileneceği ile ilgili üzerinde uzlaşmış bir görüşün olmadığını, sayıca az olan görüşlerin şu şekilde özetlenebileceğini söyler^[7]:

“(a) Savaş, barışın zıt kutbudur ve ilişkilerde tam bir kesilmeyi ve kural-sızlığa dönüşü içerir. Bunun sonucu olarak bütün andlaşmalar hiçbir istisna olmaksızın hükümsüz hale gelir. Fesih hakkı tarafların ilk baştaki niyetlerinden bağımsız bir şekilde savaşın başlamasından kaynaklanır;

(b) Savaşın veya düşmanlık halinin amaçlarına uyumluluk şeklinde bir ölçüt vardır: bu ölçüt aynı zamanda, savaşın gerekliliklerine tabi olarak yürürlükte kalan andlaşmalar formunda da dile getirilir;

(c) Ölçüt, tarafların andlaşmayı akdettikleri andaki niyetleridir;

(d) Doktrindeki farklı bir akım 1919'dan, bilhassa da Birleşmiş Milletler Şartı'nın ortaya çıkmasından beri, Devletlerin, meşru müdafaa durumu haricinde artık kuvvet kullanmaya başvurma yönünde genel bir yetkiye sahip olmamalarıyla bağlantılıdır. Buna göre kuvvet kullanımı andlaşma yükümlülüklerinin genel itibarıyla dağılması olarak kabul edilmemelidir.”

Bu görüşlerin sıralanışı, büyük ölçüde, konu hakkındaki hâkim olan görüşün kronolojik gelişimini de yansıtır. Klâsik adı verilebilecek ilk görüş, bir anlamda doğal hukukçu bir görüştür. Savaşan taraflar, devletler arasında da geçerli olan toplum sözleşmesini ihlal etmişler, doğal duruma dönmüşlerdir. Bu durumda herkesin herkesle olan savaşı söz konusudur (*bellum omnium contra omnes*). Modern döneme gelindikçe, silahlı çatışmaların andlaşmaları tümünden veya kendiliğinden geçersiz kılmadığı anlayışı yerleşmiştir^[8].

[7] **First Report on the Effects of Armed Conflicts on Treaties by Mr. Ian Brownlie**, par. 5.

[8] Heike Krieger, “Article 73. Cases of State Succession, State Responsibility and Outbreak of Hostilities”, **Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary**, Ed.: O. Dörr ve K. Schmalenbach (Dordrecht: Springer, 2012), s. 1257; Jost Delbrück, “War, Effects on Treaties”, **Encyclopedia of Public International Law**, C. 4, Ed.: R. Bernhardt (Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1982), s. 315; Anthony Aust, **Modern Treaty Law and Practice** (Cambridge: CUP, 2014), s. 272; René Provost, “1969 Vienna Convention – Article 73 Cases of State Succession, State Responsibility and Outbreak of Hostilities”, **The Vienna Conventions on the Law of Treaties – A Commentary**, C. II, Ed. O. Corten ve P. Klein (Oxford: OUP, 2011), s. 1656; Benny TAN Zhi Peng, “The International Law Commission’s Draft Articles on the Effects of Armed Conflicts on

Modern dönem her ne kadar andlaşmaların tümüyle ve kendiliğinden geçersiz olmayacağı düşüncesini ortaya çıkarmışsa da, devlet uygulamalarının gösterdiği kanıtlar çerçevesinde andlaşma türlerine göre bir ayırım yapmak ve silahlı çatışmaların etkisini buna göre değerlendirmek makul görünmektedir. Buna göre andlaşmalar üç gruba ayrılabilir^[9]:

a. Savaştan/Silahlı Çatışmadan Etkilenmeyen Andlaşmalar

Savaştan etkilenmeyen andlaşmaların başında, savaş hukukunu düzenleyen andlaşmalar gelir. Daha savaş başlamadan önce akdedilmiş ve açıkça veya zimnen savaş zamanında geçerli olacağı belirtilmiş olan andlaşmaların, mahiyetleri ve konuları itibariyle savaş zamanında da geçerli olacakları kabul edilmek durumundadır. Bunun yanında uluslararası bir rejim veya statü yaratan andlaşmaların da savaştan etkilenmeyeceği kabul edilir. Bunlar; uluslararası örgütleri kuran andlaşmalar, sınır andlaşmaları, uluslararası suyollarıyla ilgili andlaşmalar ile bazı alanların silahsızlandırılmasıyla ilgili andlaşmalardır. Savaştan etkilenmeyen bir başka tür andlaşma ise, özel hakların korunmasıyla ilgili ve süregiden savaşın başlamasıyla herhangi bir ilgisi olmayan andlaşmalardır. Nihayet savaşan tarafların, savaşın tarafı olmayan devletlerle yaptığı andlaşmalar da varlığını devam ettirecektir^[10].

b. Savaş/Silahlı Çatışma Sırasında Kısmen veya Tamamen Askıya Alınan Andlaşmalar

Özellikle bazı çok taraflı andlaşmalarda, savaşan taraflar savaşın etkisiyle andlaşmadan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmeyecek duruma gelebilir. Bu özellikle, ulaşım yollarının savaş nedeniyle kullanılamaz hale gelmesi

---

Treaties: Evaluating the Applicability of Impossibility of Performance and Fundamental Change", *Asian Journal of International Law*, C. 3, 2013, s. 54.

[9] Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri – 1. Kitap**, s. 212-14; Delbrück, "War, Effects on Treaties", s. 312-15. Benzer bir sınıflandırma için bkz. Mark E. Villiger, **Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties** (Leiden ve Boston: Martinus Nijhoff, 2009), s. 902. McIntyre, karşılaştırmalı incelemelere de yer vermekle birlikte asıl olarak İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar olan dönemdeki Amerikan uygulamasını analiz ettiği önemli çalışmasında literatürdeki görüşleri aynı şekilde belirler. Stuart Hull McIntyre, **Legal Effect of World War II on Treaties of the United States** (Lahey: Martinus Nijhoff, 1958), s. 14. McIntyre yaptığı kapsamlı inceleme sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve diğer devletlerin patlak veren silahlı çatışmalara rağmen pek çok andlaşmanın yürürlüğünü devam ettirdiğini ve kimi zaman bazı kısımlarının askıya alındığını gösterir.

[10] Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri – 1. Kitap**, s. 213; Delbrück, "War, Effects on Treaties", s. 312-13.

durumunda söz konusudur. Aynı durum ikili andlaşmalarda da ortaya çıkabilir. Ancak ikili andlaşmaların askıya alındığının kabul edildiği durumlarda, savaşın bitmesiyle andlaşmanın kendiliğinden yürürlüğe girmesinden ziyade, tarafların bu yönde bir iradesinin aranmasının gerektiği yönünde bir eğilim vardır^[11].

c. Savaşın/Silahlı Çatışmanın Sona Erdirdiği Andlaşmalar

Yukarıdaki kategorilere girmeyen andlaşmaların ise savaşla birlikte sona erdiği kabul edilir. Bu andlaşmalar çoğunca politik niteliktedir. Sözgelimi barış andlaşmaları, dostluk andlaşmaları ve ittifak andlaşmalarının mahiyetleri itibariyle savaşla tamamen uyumsuz olduğu düşünülür^[12].

Bu sınıflandırma çabasına rağmen hâlihazırdaki uluslararası hukuk, silahlı çatışmaların andlaşmalara etkisi hakkında genel kabulü yansıtan bir içeriğe sahip olmaktan uzaktır^[13]. Nitekim UHK'nın *Taslak Maddeler*'i oluşturmasının nedeni tam da budur^[14].

3. TASLAK MADDELERİN KAPSAMI VE TANIMLAR

Taslak Maddeler'in kapsamla ilgili ilk maddesi şu şekildedir:

Madde 1 – Bu taslak maddeler silahlı çatışmanın bir andlaşma altındaki Devletler arasındaki ilişkilere etkisiyle ilgilidir.

Maddedeki “bir andlaşma altındaki Devletler arasındaki ilişkiler” ifadesi üç olasılığı kapsamak üzere tasarlanmıştır: 1) Bir andlaşmanın tarafı olan iki

[11] Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri – 1. Kitap*, s. 213; Delbrück, “War, Effects on Treaties”, s. 313.

[12] Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri – 1. Kitap*, s. 213; Delbrück, “War, Effects on Treaties”, s. 313.

[13] Mevcut uluslararası hukuktaki durumun kısa fakat özlü bir tarifi için bkz. Yaël Ronen, “Treaties and Armed Conflict”, *Research Handbook on the Law of Treaties*, Ed.: C.J. Tams, A. Tzanakopoulos ve A. Zimmerman (Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar, 2014), s. 542-47.

[14] *Taslak Maddeler*'e dair betimsel bir analiz sunmayı amaçlayan makalemizin doğrudan konusu olmamakla birlikte, silahlı çatışmaların orta çıkmasının, VAHS sistemi içerisindeki andlaşmaların askıya alınması, sona erdirilmesi ve andlaşmalardan çekilmeye ilgili iki kurum çerçevesinde ayrıca tartışılmasının da mümkün olduğunu belirtmemiz gerekiyor. VAHS md. 61'deki ‘Sonraki İmkansızlık’ veya ifanın imkansız hâle gelmesi ile, md. 62'deki ‘Şartların Esaslı Şekilde Değişmesi’, patlak veren silahlı çatışmaları da kapsar şekilde düşünme imkânı sağlar. Bu konudaki kapsayıcı bir değerlendirme ve tartışma için bkz. Peng, “The International Law Commission’s Draft Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties: Evaluating the Applicability of Impossibility of Performance and Fundamental Change”, s. 57-76.

devlet, aynı zamanda bir silahlı çatışmanın da tarafıdır. Bu devletler çatışmada aynı safta yer alıyor da olabilirler. 2) İki devlet bir andlaşmanın tarafıdır ancak devletlerden sadece birisi bir silahlı çatışmanın tarafı olmuştur. 3) Uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma söz konusudur ve ülkesinde çatışma olan devlet ile diğer devletler arasında andlaşma ilişkileri bulunmaktadır.

Taslak Maddeler sadece devletler arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Uluslararası örgütlerin kendi aralarındaki ve devletler ile uluslararası örgütler arasındaki andlaşma ilişkileri *Taslak Maddeler* kapsamına dahil değildir. Bunun nedeni, örgüt boyutunun *Taslak Maddeler*’e dahil edilmesinin konuyu karmaşık hâle getirecek olması ve uluslararası örgütlerin bir savaşın tarafı olma, taraf olsa bile bu durumun andlaşma ilişkilerini etkileme ihtimalinin düşüklüğüdür. Ancak bu durum, uluslararası örgütlerin de tarafı olduğu çok taraflı andlaşmaların hariç tutulduğu anlamına gelmemektedir^[15].

Taslak Maddeler’in 2. maddesi, ‘andlaşma’ ile ‘silahlı çatışma’ nın tanımını yapar. Maddenin (a) fıkrasına göre;

“andlaşma”, ister tek bir belgede, isterse iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın ve (kendine) mahsus ismi ne olursa olsun, Devletler arasında yazı şeklinde akdedilmiş ve uluslararası hukuka tabi olan uluslararası anlaşma demektir ve Devletler arasındaki, uluslararası örgütlerin de taraf olduğu andlaşmalar da bu tanıma dâhildir.

Taslak Maddeler’deki bu ‘andlaşma’ tanımı, VAHS’ nin 2. maddesinden aynen alınmıştır^[16], sadece uluslararası örgütleri de tanıma dâhil eden son kısım tanıma eklenmiştir. Uluslararası örgütlerle ilgili hükmün eklenmiş olması, yukarıda da belirtildiği gibi, uluslararası örgütlere ilişkin hukukun belirlenmesi amacını taşımamakta, uluslararası örgütlerin tarafı olduğu çok taraflı andlaşmaların *Taslak Maddeler*’in kapsamında kalmasını hedeflemektedir. Yine bu tanımda iki taraflı andlaşmalar ile çok taraflı andlaşmalar arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır^[17].

Aynı maddenin (b) fıkrasında ise, silahlı çatışma şöyle tanımlanır:

[15] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

[16] *Taslak Maddeler*’deki tanımı VAHS’den İbrahim Kaya çevirisini esas alarak aktardık.

[17] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

“silahlı çatışma”, Devletler arasında silahlı kuvvete başvurulduğu veya hükümet güçleriyle örgütlü silahlı gruplar arasında süregelen[18] silahlı şiddetin bulunduğu durum anlamına gelir.

VAHS md. 73, devletler arasında çıkabilecek ‘düşmanlıklarla’ (*hostilities*) ilgili meseleleri VAHS kapsamı dışında bırakmıştır. Düşmanlık, bir çatışmanın taraflarının düşmana zarar verme amacıyla bazı araç ve yöntemlere başvurusu anlamına gelir^[19]. Krieger, VAHS’nin kullandığı dilin, geleneksel savaş kavramından ayrılmayı amaçladığını söyler. Düşmanlık kelimesi, savaş araç ve yöntemleriyle insanlara ve mallara zarar veren şiddet eylemlerini kapsar. Ancak modern çalışmalar ‘düşmanlık’ kelimesini de tercih etmeyerek, ‘silahlı çatışma’ kavramını kullanır olmuştur. Düşmanlık, yani insanlara ve mallara zarar veren şiddet eylemleri, silahlı çatışmayla kastedilen anlamdan daha dardır. Zira silahlı çatışmaya güç kullanma tehdidi, savaş ilanı, direnişle karşılanmayan işgal eylemleri de dâhil olmaktadır^[20].

Taslak Maddeler’de yer alan silahlı çatışma tanımı ile, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*’nin Tadiç kararında yaptığı silahlı çatışma tanımı, “veya bu gruplar arasında” ifadesi hariç bırakılmak suretiyle tekrarlanır^[21]. Gruplar arası silahlı çatışmanın tanım dışında bırakılmasının nedeni, *Taslak Maddeler*’in, en azından bir devletin bir andlaşmanın tarafı olduğu durumlarla

[18] Kelimenin İngilizce orijinali *protracted*. Alpkaya, ‘uzayan’ kelimesini tercih etmiş. Bkz. Gökçen Alpkaya, **Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi** (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002), s. 115. Taşdemir ‘uzun süreli’ kelimesini kullanıyor. Bkz. Fatma Taşdemir, “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye’nin Ayrılıkçı Terör Örgütü PKK ile Mücadelesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVI, S. 1, 2012, s. 136. Akkutay da ‘süre gelen’ kelimesini tercih etmiş. Bkz. Ali İbrahim Akkutay, “Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Çatışmaların Uluslararasılaşması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65(1), 2016, s. 11. Esmer, kelimenin ‘kronikleşme’, ‘müzminleşme’ anlamlarının da dikkate alınması gerektiğini hatırlatıyor. Bkz. Selahattin Esmer, “Uluslararası İnsancıl Hukukta Çatışma Kategorileri ve Minimum Silahlı Şiddet Eşiği”, **İHD**, (<http://www.ihd.org.tr/uluslararasi-insancil-hukukta-catisma-kategorileri-ve-minimum-silahli-siddet-esigi/>), E.T. 26.09.2016).

[19] ICRC (ed), **Interpretative Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law**, 2009, s. 43’ten aktaran Krieger, “Article 73. Cases of State succession, State responsibility and outbreak of hostilities”, s. 1254.

[20] Krieger, “Article 73....., s. 1255.

[21] Kararın ilgili kısmı, Alpkaya çevirisiyle şöyle: “Devletler arasında silahlı güce başvurulduğunda ya da hükümet otoriteleriyle örgütlü silahlı gruplar arasında ya da bir devlet içinde bu tür gruplar arasında uzayan silahlı şiddet bulunduğu orada bir silahlı çatışmanın var olduğunu sonucuna varırız.” Bkz. Alpkaya, **aynı yer**. Orijinal metin için bkz. ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadić*, **Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction**, 2 Ekim 1995, par. 70. Kararın tam metni için bkz. <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>, E.T. 26.09.2016.

ilgili olmasıdır. Bu tanım aynı zamanda uluslararası insancıl hukuk kurallarına hâlel getirmemektedir. Maddede yer alan ifade, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma durumlarının da, ülkesinde çatışma olan Devletin başka bir devletle olan andlaşma ilişkisine muhtemel etkisini kapsayacak şekilde tasarlanmıştır^[22].

Bu silahlı çatışma tanımı, iki tarafın fiilen silahlı şiddet içerisinde olmasını şart koşmaz. Silahlı bir direnişle karşılaşmamış bir işgal de, silahlı kuvvete başvurulmuş olması anlamında bir silahlı çatışma sayılacaktır. 1954 Lahey Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi'nin^[23] 18. maddesi bu durumla yakından ilgilidir. Maddenin ilgili kısmı şöyledir:

1. Barış zamanından itibaren yürürlüğe girecek olan hükümler dışında iş bu Sözleşme, ilân edilmiş bir harp veya Yüksek Âkit Taraflardan ikisi veya daha fazlası arasında zuhur edecek silahlı bir çatışma hâlinde, harp hâli bunlardan biri veya birkaçı tarafından kabul edilmemiş dahi olsa tatbik edilecektir.
2. Sözleşme keza Yüksek Âkit Taraflardan birine ait ülkenin kısmen veya tamamen işgalini tazammun eden bütün hâllerde, bu işgal hiçbir askerî mukavemetle karşılanmamış dahi olsa tatbik edilecektir.

4. SİLAHLI ÇATIŞMANIN SONA ERMEYE, ÇEKİLMEME VE ASKIYA ALMAYA ETKİSİ

Taslak Maddeler'in 3. maddesinin başlığı Genel İlke'dir. Genel ilke, silahlı bir çatışmanın andlaşmaların yürürlüğünü kendiliğinden sona erdirmemesi veya askıya almamasıdır.

**Madde 3 – Silahlı bir çatışmanın varlığı,
çatışmaya taraf olan Devletler arasındaki,
çatışmaya taraf olan bir Devlet ile çatışmaya taraf olmayan Devlet
arasındaki
andlaşmaların yürürlüğünü *ipso facto* [kendiliğinden] sona erdirmez
veya askıya almaz.**

[22] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

[23] 1954 Lahey Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi–Hague Convention: Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, 1954, UNESCO. Türkçe metin için bkz. <<http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Lahey-Sozlesmesi-UNESCO,-1954.pdf>>, E.T. 29.06.2016.

Madde 3, hukuki istikrar ve devamlılık şeklindeki genel hukuk ilkesini andlaşmalar hukuku açısından ihdas etmiş olur. Nitekim gerek doktrinde gerekse devlet uygulamalarında söz konusu ilkenin dile getirildiğini görmek mümkündür. Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün (*Institute of International Law*) 1985 tarihli ve UHK'nın *Taslak Maddeler*'iyle aynı başlıklı (*Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi*) çalışmasında^[24] da bu nokta aynı şekilde ifade edilmiştir:

Bir silahlı çatışmanın ortaya çıkması, çatışan taraflar arasında yürürlükte olan andlaşmaları *ipso facto* [kendiliğinden] sona erdirmez veya askıya almaz.

Sona erme ve askıya alma arasında da bir ayırım yapmak mümkündür. Andlaşmaların silahlı çatışma nedeniyle kendiliğinden sona ermemesi daha kolay uygulama imkânı bulan bir ilke iken ticari anlaşmalar gibi mahiyeti itibariyle silahlı çatışma sırasında karşılıklı ödevlerin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı andlaşmaların silahlı çatışmayla birlikte askıya alınmış olduğu düşünülebilir^[25].

Taslak Maddeler silahlı çatışmaların andlaşmalara etkisiyle ilgili genel hükümler getirmeyi amaçladığından, andlaşmaların silahlı çatışmanın ortaya çıkma ihtimalini öngörerek andlaşmanın işleyişinin akıbetini belirlemiş olmasını engellemez. Bu durum *Taslak Maddeler*'in 4. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

Madde 4 – Andlaşmanın bizzat kendisi silahlı bir çatışma durumundaki işleyişine dair bir hüküm içeriyorsa, bu hükümler uygulanacaktır.

Andlaşmanın silahlı çatışmaların ortaya çıkmasına ilişkin hüküm içerdiği durumla ilgili 4. maddenin ardından 5. madde böyle bir hükmün bulunmadığı durumları ele alır.

Madde 5 – Bir andlaşmanın silahlı çatışmanın ortaya çıkması halinde sona erdirilmeye, çekilmeye veya askıya almaya açık olup olmadığının ortaya koyulmasında uluslararası hukukun andlaşmaların yorumuyla ilgili kuralları uygulanacaktır.

Bu maddede yer alan belirleme ile, bir sonraki, yani 6. maddede yer alan belirlemeyi birbirinden ayırmak gerekir. 5. madde bir önceki maddenin, yani 4. maddenin devamı olarak düşünülmüştür. Bir başka deyişle dördüncü ve beşinci maddeler andlaşmanın içiyle ilgilenirken, altıncı madde dışıyla ilgilenmektedir.

[24] Institute of International Law, "The Effects of Armed Conflicts on Treaties", Helsinki: 1985 (http://www.justitiaetpace.org/idiE/resolutionsE/1985_hel_03_en.PDF, 08.10.2016).

[25] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

Maddede yer alan "uluslararası hukukun andlaşmaların yorumuyla ilgili kuralları" ifadesi, esasında VAHS'nin 31. ve 32. maddelerinde yer alan yorum kurallarına atıf yapar. Ancak bütün devletlerin VAHS'ye taraf olmaması ve UHK'nin uluslararası hukuk metinleri arasında çapraz atıflar yapmayı tercih etmemesi nedeniyle daha genel bir ifade kullanılmıştır^[26].

Yukarıda aktarıldığı üzere, *Taslak Maddeler*'in 3. maddesinde silahlı çatışmanın varlığının andlaşmalara kendiliğinden etki etmediği ifade edilmiştir. 4. ve 5. maddeler andlaşmanın içerisinde konuyla ilgili hüküm aramaktadır. 6. madde ise silahlı çatışma durumunun andlaşmayı sona erdirmeye, askıya alma veya andlaşmadan çekilmeye imkân sağlayabileceği etkenleri ele alır.

Madde 6 – Bir andlaşmanın silahlı çatışma durumunda sona ermeye, çekilmeye veya askıya almaya açık olup olmadığına karar verebilmek için aşağıdakiler de dahil olmak üzere tüm ilgili etkenler dikkate alınmalıdır:

(a) andlaşmanın mahiyeti, bilhassa da konu, amaç ve gayesi, içeriği ve andlaşmanın taraf sayısı; ve

(b) silahlı çatışmanın yayıldığı alan, ölçüsü ve yoğunluğu, süresi ve uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma durumunda harici ilişkinin derecesi.

Maddede sayılan etkenler tüketici nitelikte değildir. Bunun bir anlamı bazı durumlarda sayılanlardan başka etkenlerin de dikkate alınabileceğidir. Diğer bir anlamı ise bütün etkenlerin her durumda aynı ölçüde dikkate alınmayacağıdır^[27].

Maddenin (a) fıkrası silahlı çatışmanın andlaşmaya etkisine karar verilirken andlaşmayla ilgili olarak dikkate alınması gereken bazı unsurları sıralarken, bunların nasıl dikkate alınacağına ilişkin herhangi bir ifade içermez. Andlaşmaların türlerinin, konularının ve taraflarının gösterdiği çeşitlilik düşünülecek olursa bu durum olağandır. Zira her andlaşma kendi koşulları çerçevesinde değerlendirilmek durumundadır. Bunun arkasından (b) fıkrasında silahlı çatışmayla ilgili dikkate alınması gereken unsurlar örneklenir. Bütün bunlar, Devletlerin, andlaşmaların yürürlüğüne engel olmasını sınırlamaya, andlaşmaların devamlılığına ve istikrarına yönelik imalar taşır^[28].

[26] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

[27] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

[28] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

5. SİLAHLI ÇATIŞMAYA RAĞMEN İŞLEMeye DEVAM ETMESİ GEREKEN ANDLAŞMALAR

Taslak Maddeler'in 7. maddesi, bazı andlaşmaların konuları itibariyle silahlı çatışma halinde de yürürlüğünün devam edeceğini belirtir.

Madde 7 – Konusunun silahlı çatışma durumunda tamamen veya kısmen yürürlükte kalmaya devam edeceğini gösteren andlaşmaların işari bir listesi bu taslak maddelerin ekinde bulunmaktadır.

Bu madde esasen 6. maddenin (a) fıkrasına dahil olarak düşünülmelidir. Zira bu liste, konu, amaç, gaye, içerik ve taraf sayısı gibi niteliklerin hangi tür andlaşmalarda andlaşmanın devam etmesi gerektiğine ilişkin bir örnek de oluşturmaktadır. Liste, işârî, yani isim saymaksızın sadece işaret eden nitelikte olması hasebiyle, bir andlaşmalar kategorisi listesidir. Her ne kadar ‘andlaşma’ kategorisi olarak sunulmuşsa da, bu kategoriye dâhil olabilecek belirli andlaşma hükümleri aynı kapsamda kabul edilmelidir. Yani kategorik olarak bu listeye dâhil olamayacak bir andlaşmanın bazı hükümleri, konuları itibariyle, silahlı çatışmaya rağmen devam edecektir^[29].

Taslak Maddeler'in ekinde yer alan bu listedeki sıralamanın, ima ettiği bir üstünlük anlamı yoktur. Bunun yanında bazı kategoriler kısmen örtüşmektedir. UHK ‘*jus cogens*’ kurallar kategorisini listeye dâhil etmemiştir. Kategori listesi andlaşmaların konusuyla ilgiliyken, *jus cogens* kurallar pek çok farklı konuya ilişkindir. Buradan *jus cogens* kuralların doğurduğu yükümlülüğün silahlı çatışmaların andlaşmaların etkisine ilişkin *Taslak Maddeler* rejiminden etkilenmediğini söylemek mümkündür^[30].

5.1. Uluslararası İnsancıl Hukuk Andlaşmaları da Dâhil Olmak Üzere Silahlı Çatışmalar Hukuku Hakkındaki Andlaşmalar

Silahlı çatışmalar hukukuna ait andlaşmaların silahlı çatışma süresince geçerli kalacağı, bu andlaşmaların mahiyetinden ve amacından bellidir. Silahlı çatışmalar hukukuna ait andlaşmaların yanında insancıl hukuk andlaşmaları da aynı kapsamda görülmektedir^[31]. Nitekim çalışmanın ilk kısmında görüldüğü üzere, hâlihazırdaki uluslararası hukuk, bu tür andlaşmaların silahlı çatışmaların varlığından etkilenmeyeceğini öngörmektedir.

[29] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

[30] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

[31] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

5.2. Toprak veya Deniz Sınırları Koyan veya Değiştiren Andlaşmalar da Dâhil Olmak Üzere Daimî Rejim veya Statü yahut Bunlarla İlişki Daimî Hakları İlan Eden, Yaratan veya Düzenleyen Andlaşmalar

Objektif statü yaratan andlaşmalar olarak da anılan andlaşmaların silahlı çatışma nedeniyle askıya alınamayacağı yahut sona erdirilemeyeceği genel olarak kabul edilmektedir^[32]. Bu tür andlaşmalar; toprak devrine, birlik oluşturmaya, bir devletin topraklarının belli bir kısmının tarafsızlaştırılmasına, sınır belirlemeye veya değiştirmeye ve bir devletin topraklarının kullanılması veya topraklarına girilmesi için verilmiş imtiyazlara dair andlaşmalardır. Nitekim VAHS 62(2) andlaşmanın bir sınır yaratması durumunda, şartlarda meydana gelen esaslı bir değişikliğe bir andlaşmayı sona erdirmek veya ondan çekilmek için bir gerekçe olarak başvurulamayacağını hükme bağlamaktadır.

5.3. Çok Taraflı Hukuk Yaratan Andlaşmalar

UHK’nın *Taslak Maddeler* şerhinde ‘hukuk yaratan’ (*law making*) ifadesinin tartışmalı olduğuna işaret edilmekle birlikte, bazı çok taraflı andlaşmaların ortak karakterini yansıtan bir ifade olarak tercih edildiği belirtilmiştir. McNair’a atıfla UHK hukuk yaratan andlaşmaları, uluslararası bir rejim, statü veya sistem yaratmaksızın tarafların gelecekteki davranışlarını düzenleyen uluslararası hukuk kuralları yaratan andlaşmalar olarak tanımlar^[33].

5.4. Uluslararası Ceza Adaleti Andlaşmaları

Taslak Maddeler’e bu kategorinin dâhil edilmesine neden olan en önemli belge, Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni kuran *Roma Statüsü*’dür^[34]. Bununla birlikte insanlığa karşı suçlar, soykırım, savaş suçları ve saldırı suçu gibi uluslararası nitelikte suçları işlediğinden şüphelenilen kişilerin yargılanması için kurulan diğer genel, bölgesel, hatta iki taraflı andlaşmalar da bu kategoriye

[32] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

[33] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”. Shaw terimi genellik ve çok taraflılıkla ilişkilendirir. Bkz. Malcolm N. Shaw, **International Law** (Cambridge: CUP, 2008), s. 95.

[34] Roma Statüsü (Rome Statute of the International Criminal Court), ICC, <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf> (11.10.2016). Statü’nün Türkçe çevirisi için bkz. İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law**, ss. 398-479. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Roma Statüsü için ör. bkz. Elif Uzun, “Uluslararası Ceza Mahkemesi: Tarihçesi, Yapısı ve Mevcut Davalar”, **Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları**, Ed.: Murat Saraçlı (Bigbang Yayınları: Ankara, 2012), ss. 41-72.

dâhildir. *Taslak Maddeler* uluslararası örgütlerle ilgili olmadığından, bir Devlet ile bir uluslararası örgüt arasındaki andlaşmadan kaynaklanan mekanizmalar kapsam dışındadır^[35].

Uluslararası ceza adaletine ilişkin en önemli suçların savaş sırasında işlenmesi de bu tür andlaşmaların silahlı çatışmalar sırasında da işlemeye devam etmesinin önemli bir gerekçesidir.

5.5. Dostluk, Ticaret ve Denizcilik Andlaşmaları ile Özel Haklara İlişkin Anlaşmalar

UHK bu kategoriyi eklemekle, klasik anlamıyla dostluk, ticaret ve denizcilik andlaşmalarını (*friendship, commerce and navigation* – FNC) değil, dostluk andlaşmalarını, ticaret andlaşmalarını ve denizcilik andlaşmalarını kastetmektedir. Bu andlaşmaların fiilen silahlı çatışmadan etkilenmemesi mümkün değildir. Ancak UHK, bu tip andlaşmaların silahlı bir çatışmanın başlamasıyla kendiliğinden sona erdiğini veya askıya alındığını düşünmek yerine, en azından bazı hükümlerinin işlemeye devam etmesi gerekmesini önerir. Zira bu tip andlaşmalar kapsamlı hükümler içermekte ve kişilerin özel haklarıyla ilgili düzenlemeler de yapmaktadır. Bu, *Taslak Maddeler*'in 11. maddesinde yer alan, andlaşma hükümlerinin ayrılabilirliği ile de uyumludur^[36].

5.6. İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunmasına İlişkin Andlaşmalar

UHK, silahlı çatışmaların uluslararası insan hakları andlaşmalarına etkisi konusunda pek az görüş dile getirildiği tespitinde bulunur. Bununla birlikte kendisinden sapılması mümkün olmayan (*non-derogable*) hükümlerin silahlı çatışma süresince de geçerliliğini devam ettireceğine dair genel bir kabulün olduğu söylenebilir. Kendisinden sapılması mümkün olmayan haklar, olağanüstü hal durumunda dahi askıya alınamayacak haklara karşılık gelir. Kavram Türkçeye bazen 'azaltma', 'ayırılma' veya 'daraltma' olarak da çevrilmektedir. *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*'nin^[37] 4. maddesinin ilk fıkrasına göre, "Ulusun hayatını tehdit eden ve varlığı resmen ilan edilmiş olan

[35] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

[36] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

[37] United Nations International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, (<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>, 11.10.2016). Türkçe metin için bkz. İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law*, ss.510-41.

olağanüstü bir durumun ortaya çıkması halinde, bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerine aykırı olmamak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermemesi kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde olmak üzere, bu Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler alabilirler.” Aynı maddenin ikinci fıkrası, bu sapma/ayrım/ daraltma ruhsatının sınırlarını düzenler. Buna göre, Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenen yaşama hakkı; 7. maddesinde düzenlenen, işkence ya da zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamele ya da cezalandırılmaya maruz bırakılmama hakkı; 8. maddede düzenlenen kölelik ve kul durumunda tutulma yasağı; 11. maddede düzenlenen akitten doğan yükümlülüğün yerine getirilmemesi nedeniyle hapsedilememe; 15. maddede düzenlenen kanunsuz suç ve ceza olmaması ilkesi; 16. maddede düzenlenen kanun önünde kişi olarak tanınma hakkı; ve 18. maddede düzenlenen düşünce, din ve vicdan özgürlüğü sapılması mümkün olmayan hak ve özgürlüklerdendir.

Kendisinden sapılması mümkün olmayan hak ve özgürlüklerin silahlı çatışmalar süresince de geçerli olmasına dair genel kabulün yanında, diğer hak ve özgürlüklerle ilgili hüküm ve andlaşmaların da geçerli olmaya devam etmesi yönündeki görüşler de gittikçe artmaktadır. Zira insan haklarının en ağır ihlallerine silahlı çatışmalar sırasında rastlanmaktadır. Silahlı çatışmaların insan hakları andlaşmalarından kaynaklanan yükümlülükleri ortadan kaldırdığı düşünülecek olursa bu andlaşmaların fiili etkisi büyük oranda azalacaktır. Üstelik 'sorumluluk' kavramı ile 'andlaşmanın yürürlüğü/işleyişi' birbirinden ayrılmalıdır. Silahlı çatışmaların insan hakları andlaşmalarını sona erdirdiğini veya askıya aldığını kabul etmekten ziyade, bu andlaşmalar çerçevesindeki sorumluluklarını daralttığını kabul etmek daha makul olacaktır^[38].

5.7. Çevrenin Uluslararası Korunmasına İlişkin Andlaşmalar

Taslak Maddeler çevrenin korunmasına ilişkin andlaşmalar kategorisini silahlı çatışma durumunda da işlemeye devam edecek andlaşmalara dâhil etmekle birlikte, bu konuda genel bir kabulün olduğunu söylemek için yeterli gerekçe yoktur^[39].

[38] **The effect of armed conflict on treaties: an examination of practice and doctrine**, Momerandum by the Secretariat, UN. Doc. A/CN.4/550, 1 Şubat 2005, par. 32-4 (<http://legal.un.org/docs/?symbol=A/CN.4/550>, 07.10.2016).

[39] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries". ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

Uluslararası Adalet Divanı *Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruiyeti* hakkındaki istişârî mütalaasında^[40], bu konuya değinmek durumunda kalmıştır. Zira nükleer silah kullanımının çevrenin korunmasıyla ilgili mevcut normlara aykırı olduğu yönünde iddialar bulunmaktadır. Bu iddiayı destekleyen uluslararası hukuk belgeleri de mevcuttur. Örneğin, 1949 *Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokol I*^[41] md. 35/3, “doğal çevreye yaygın, uzun süreli ve ciddi zarar vermeyi kastetmiş ya da olanaklı savaş metot ya da araçları”nın kullanımını yasaklamaktadır. 1977 *Askerî Amaçlarla ya da Daha Başka Düşmanca Amaçlarla Çevrenin Değiştirilmesi Tekniklerinin Kullanılmasının Yasaklanmasına İlişkin Sözleşme*^[42] md. 1 ise çevre üzerinde “yaygın, uzun süreli ya da ciddi etkileri” olan silahların kullanımını yasaklar. Aynı zamanda, 1972 *Stockholm Deklarasyonu*’nun^[43] 21. ilkesine ve 1992 *Rio Deklarasyonu*’nun^[44] 2. ilkesine bu olayda başvurulabileceği iddia edilmiştir. Bu son değinilen metinler, Devletlere, kendi sınırları içerisindeki diğer Devletlerin çevresine kendi milli sınırlarının ötesinde zarar verecek faaliyetleri önleme ya da kontrol etme ödevi yüklemektedir. Nükleer silahların çevrenin korunmasıyla ilgili mevcut normlara aykırı olduğu yönündeki iddialara göre, çevrenin korunmasına ilişkin mevcut normlar hem barış hem de savaş zamanında uygulanabileceklerdir ve nükleer silah kullanımının sonuçları çevreye zararlı olmakla birlikte sınır ötesi nitelik taşımaktadır. Buna karşın bazı Devletler, çevre andlaşmalarının ve normlarının asıl amacının çevrenin barış zamanında korunması olduğunu; bu metinlerde ne savaş haline ne de özelde nükleer savaş haline değinilmediğini, eğer bu metinler şimdi nükleer silah kullanımını yasakladıkları şeklinde yorumlanırlarsa, bunun hukukun üstünlüğü ilkesini bozacağını ve uluslararası sözleşmelere

[40] ICJ, *Legality Of The Threat Or Use Of Nuclear Weapons*, Opinion of 8 July 1996, No. 95 [Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruiyeti, 8 Temmuz 1996 Tarihli Mütalaa], **International Legal Materials**, Vol. 35, ss. 814-831.

[41] *Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol I*, 1977, **International Legal Materials**, Vol. 16, 1977, ss.1391-441. Türkçe metin için bkz. **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, Haz.: M.B. Yamaner vd. (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, tsz).

[42] *Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques*, 1977, Cenevre (<http://www.un-documents.net/enmod.htm>, 11.10.2016).

[43] *Declaration of the United Nations Conference on the Human Development*, 1972, Stockholm., **International Legal Materials**, Vol. 11, 1972, ss. 1416-1420. Metnin orijinaline online erişim için bkz. < <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=97&articleid=1503>> (11.10.2016).

[44] *Rio Declaration on Environment and Development*, 1992 (<http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163>, 11.10.2016). Türkçe metin için bkz. *Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklarasyonu*, (<http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/cevreilave02.pdf>, 11.10.2016).

güvenin sarsılacağını savunmuşlardır^[45]. Bu görüşler karşısında Divan, çevrenin korunmasına ilişkin mevcut milletlerarası hukukun, nükleer silahların kullanımını özel olarak yasaklamadığını ancak silahlı çatışmalarda uygulanacak ilke ve kuralların yürütülmesi bağlamında çevresel faktörlerin dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşmıştır^[46].

UHK, *Taslak Maddeler'e* bu kategoriyi eklerken, çevrenin korunmasıyla ilgili genel bir kabulün olmadığını vurgulamakla birlikte^[47], tercihini, bu tür andlaşmaların silahlı çatışma zamanında da yürürlükte kalmaya devam etmesinden yana kullanmıştır.

5.8. Uluslararası Suyolları ve Bağlı Tesisler ve Yapılar ile İlgili Andlaşmalar

Taslak Maddeler, uluslararası su yolları ile veya denizcilik hakları ile ilgili andlaşmaları daimi haklar, daimi rejim veya objektif statü yaratan andlaşmaların alt grubu olarak görmekle birlikte, önemine binaen ayrı bir kategori olarak zikretmiştir. Uluslararası savaş hukuku esasen uluslararası su yolları ile bağlı tesis ve yapıları koruma altına almıştır. Sözelimi 1997 tarihli *Birleşmiş Milletler Uluslararası Suyollarının Ulaşım Dışı Kullanımı Hukuka İlişkin Sözleşme*'nin^[48] 29. maddesi şu şekildedir:

Uluslararası su yolları ve bağlı tesisler, araçlar ve diğer yapılar, uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışma durumunda uygulanacak uluslararası hukuk ilke ve kurallarının sağladığı korumadan faydalanacaklar ve bu ilke ve kurallara aykırı olarak kullanılmayacaklardır.

[45] ICJ, Legality Of The Threat Or Use Of Nuclear Weapons, par. 27-8.

[46] ICJ, Legality Of The Threat Or Use Of Nuclear Weapons, par. 33. Karar hakkında ayrıntılı bilgi için ör. bkz. Elif Uzun, "Milletlerarası Adalet Divanının Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruiyeti İle İlgili 1996 Tarihli İstisari Mütalaasına İnsancıl Hukuk Açısından Bir Bakış", **Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. VII, S. 3-4, 2003, ss. 557-88; Ayşe Nur Tütüncü, "Nükleer Silahlar ve Milletlerarası İnsancıl Hukuk İlişkinin Divan'ın 1966 tarihli Danışma Görüşü Çerçevesinde Değerlendirilmesi", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Y. 23, S. 1-2, 2003, ss. 791-816.

[47] Silahlı çatışmalarda çevrenin korunmasına dair ör. bkz. Gökhan Güneysu, **Silahlı Çatışmalar Esnasında Çevrenin Korunması** (Ankara: Adalet Yayınevi; 2015); Ahmet Hamdi Topal, "Silahlı Çatışmalarda Doğal Çevrenin Korunması", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 29, S. 1-2, 2009, ss. 211-36.

[48] *Convention on the Non-Navigational Uses of International Watercourses* (1997), (http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf, 10.10.2016). Türkçe metin için bkz. *Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanımı Hukuka İlişkin Sözleşme*, Çev.: Dolunay Özbek Dalyan, **İHF**, C. LV, S. 4, 1997, ss. 363-77.

Ne var ki hem doktrinde hem de devlet uygulamalarında aksi yönde görüş ve örnekler bulunmaktadır. Dolayısıyla UHK, bu kategoriyi *Taslak Maddeler*'e ekleyerek, konunun kırılğanlığına ve önemine de dikkat çekmek istemiştir^[49].

5.9. Akiferler ve Bağlı Tesisler ve Yapılar ile İlgili Andlaşmalar

Akiferler ve bağlı tesis ve yapılarla ilgili andlaşmaların durumu, bir önceki kategorideki uluslararası suyollarıyla ilgili meseleye benzer. Akiferlerin bir kısmı *Birleşmiş Milletler Uluslararası Suyollarının Ulaşım Dışı Kullanımı Hukuka İlişkin Sözleşme* ile korunmaktadır. Sınıraşan akiferler ve yapılar bulunduğu anda ise bunları düzenleyen yine iki taraflı, çok taraflı veya bölgesel andlaşmalar bulunmaktadır. Uluslararası silahlı çatışmalar hukukunun sunduğu korumaya rağmen UHK, konunun önemine binaen akiferler ve bağlı tesis ve yapılarla ilgili andlaşmaları ayrı bir kategori olarak zikretmiştir^[50].

5.10. Uluslararası Örgütlerin Kurucu Belgeleri Olan Andlaşmalar

Uluslararası örgütler, kendilerine “kurucu belge” denilen andlaşmalarla kurulurlar. Andlaşmayla kurulan örgütler, uluslararası hukukta üyelerinden yahut andlaşmanın taraflarından ayrı bir hukuki kişilik kazanırlar. Dolayısıyla bu hukuki durum andlaşmalarla daimi rejimlerin kurulduğu durumlara benzer. Yani silahlı bir çatışmanın varlığı uluslararası bir örgütü kuran andlaşmayı etkilemez. Ancak kurucu belgenin içerdiği üyelikle ilgili hükümler söz konusu genel ilkedden ayrıdır^[51].

5.11. Uzlaşma, Arabuluculuk, Tahkim ve Yargısal Çözüm de Dâhil Olmak Üzere Uyuşmazlıkların Uluslararası Barışçıl Yollarla Çözülmesine Dair Andlaşmalar

Bu kategorinin *Taslak Maddeler*'de yer almasının gerekçesi, uyuşmazlıkların çözümüne yönelik iradenin istenildiği takdirde mevcut andlaşmalar çerçevesinde hayata geçirilmesinin mümkün kılınmasıdır. Bu kategorideki andlaşmalar uluslararası uyuşmazlık çözümü usulleriyle ilgili ahdî belgelerdir. Kategori her ne kadar insan haklarının uluslararası alanda korunmasıyla ilgili mekanizmaları kapsamasa da *Taslak Maddeler*'deki bir başka kategori bu mekanizmaları da kapsar. Yine özel hakların korunmasıyla ilgili barışçıl çözüm yolları da başka bir

[49] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

[50] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

[51] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

kategoride yer almaktadır. *Taslak Maddeler*'in 9. maddesi de, bu kategorideki andlaşmaların yürürlüğünün devam etmesini desteklemektedir^[52].

5.12. Diplomatik ve Konsolosluk İlişkilerine Dair Andlaşmalar

Bir savaşın yahut silahlı çatışmanın patlak vermesi, savaşan taraflar arasındaki bütün ilişkilerin tamamen biteceği anlamına gelmez. Diplomatik ve konsolosluk ilişkileri hem devletler arasındaki ilişkilerin devam ettirilmesi hem de savaş sonrası ilişkiler açısından önemlidir. Nitekim *Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi*'nin^[53] 24. maddesindeki hükme göre, "misyonun arşivleri ve evrakı her zaman ve nerede bulunursa bulunsun dokunulmazlığı haizdir". Maddedeki 'her zaman' ifadesi, silahlı çatışma durumunu da kapsar. Sözleşmenin 44. maddesi ise şöyledir:

Kabul eden Devlet, silahlı çatışma halinde dahi, kendi vatandaşı olmaması şartıyla ayrıcalıklar ve bağımsızlıklardan yararlanan şahıslara ve tâbiyetlerine bakılmaksızın bu gibi şahısların aile üyelerine en kısa zamanda ülkesini terk edebilmeleri için kolaylıklar tanır. Kabul eden Devlet, özellikle gerektiğinde kendileri ve malları için ihtiyaç duyulan nakil imkânlarını sağlamak zorundadır.

Görüldüğü üzere 44. madde, 'silahlı çatışma halinde dahi' ifadesiyle, hüküm kapsamındaki güvenceleri açıkça silahlı çatışma kapsamında saymıştır.

Sözleşmenin 45. maddesi çok daha önemlidir:

İki devlet arasında diplomatik ilişkiler kesildiği veya bir misyon sürekli veya geçici olarak geri çekildiği takdirde:

a) Kabul eden Devlet, silahlı çatışma halinde dahi, malları ve arşivleri ile birlikte misyonun binalarına saygı gösterir ve bunları korur;

b) Gönderen Devlet, malları ve arşivleri ile birlikte misyonun binalarının nezaretini, kabul eden Devletin rıza gösterdiği üçüncü bir Devletin uhdesine tevdi edebilir.

[52] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

[53] *Vienna Convention on Diplomatic Relations*, 1961 (http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf, 11.10.2016). Türkçe metin için bkz. İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law**, ss. 184-207.

c) Gönderen Devlet kendisinin veya vatandaşlarının menfaatlerinin korunmasını, kabul eden Devletin rıza gösterdiği üçüncü bir Devletin uhdesine tevdi edebilir.

6. SİLAHLI ÇATIŞMA SIRASINDA ANDLAŞMA YAPILMASI

Taslak Maddeler'in 8. maddesinin ilk fıkrası Devletlerin silahlı bir çatışma süresince andlaşma yapma kapasitelerini kaybetmediklerini dile getirir.

1. Silahlı çatışmanın mevcudiyeti, çatışmaya taraf olan bir Devletin uluslararası hukuka uygun olarak andlaşma yapma ehliyetini etkilemez.

2. Devletler silahlı çatışma sırasında aralarında yürürlükte olan bir andlaşmayı ve andlaşmanın bir parçasını sona erdirmeye ve askıya alma ile ilgili anlaşma yapabilirler veya andlaşmayı değiştirme konusunda anlaşabilirler.

Birinci fıkradaki 'uluslararası hukuka uygun olarak' ifadesinden anlaşılması gereken, VAHS'deki andlaşma yapma ehliyetidir. İkinci fıkrada yer alan 'Devletler' öznesi, sadece çatışmanın tarafı olan Devletlere işaret etmez. Sözelimi, çok taraflı bir andlaşmanın çatışmanın tarafı olmayan taraf Devletleri silahlı çatışma nedeniyle sözleşmeyi sona erdirmeye veya askıya alma olanağına sahip olmayacaklardır. Bu durumda yapabilecekler şey, andlaşmanın değiştirilmesidir^[54].

7. SONA ERDİRME, ÇEKİLME VEYA ASKIYA ALMA İÇİN BİLDİRİMDE BULUNMA

Taslak Maddeler'in 9. maddesi silahlı çatışma durumunda andlaşmaların sona erdirilmesini, askıya alınmasını veya andlaşmadan çekilme durumunu bir usule bağlar. Bu usulün getirilmiş olması, andlaşmaların silahlı çatışmayla kendiliğinden sona ermiş veya askıya alınmış sayılmayacağı ilkesinin zorunlu sonucudur.

1. Silahlı bir çatışmanın sonucu olarak tarafı olduğu bir andlaşmayı sona erdirmek, askıya almak veya bu andlaşmadan çekilmek isteyen bir Devlet bu niyetini, andlaşmanın tarafı Devlet veya Devletlere yahut da depozitere bildirmelidir.

2. Bildirim, daha ileri bir tarihi öngörmedikçe, diğer taraf Devlet veya Devletlere ulaştıktan sonra sonuç doğurmaya başlar.

[54] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

3. Yukarıdaki fıkralar, bir Tarafın, sona erdirmeye, çekilme veya askıya almaya, andlaşmaya veya uluslararası hukukun uygulanabilir kurallarına uygun bir şekilde makul bir süre içerisinde itiraz etme hakkına halel getirmez.

4. Üçüncü fıkraya uygun bir şekilde itirazda bulunulmuşsa ilgi Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 33. maddesinde işaret edilen araçlar vasıtasıyla bir çözüm aramalıdır.

5. Yukarıdaki fıkralar, uygulanabilir oldukları sürece Devletlerin uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin hak veya yükümlülüklerine halel getirmez.

Silahlı çatışma nedeniyle andlaşmayı sona erdirmek, askıya almak veya andlaşmadan çekilmek isteyen Devlet için 9. maddeyle getirilen bildirim yükümlülüğü, VAHS'nin 65. maddesiyle uyumludur. VAHS md. 65'teki gibi diğer Devletlerin bu bildirimde itirazda bulunma hakkı tanınmış ve bu konuda uyuşmazlığın BM Şartınının 33. maddesine göre çözümlenmesi öngörülmüştür.

Bildirim, Devletlere yahut varsa, depozitere yapılmalıdır. Ancak bildirim sonu doğurması için bildirim depoziterin değil Devletlerin almış olması gerekir.

VAHS md. 65'te bildirimde itiraz için getirilen süre 3 aydır. Ancak Taslak Maddeler bildirimde itiraz için kesin bir süre sınırı getirmemiştir. Bunun nedeni, silahlı çatışma durumunda böyle bir sınır getirmenin zor olduğuna duyulan inançtır. Bununla birlikte herhangi bir sınır getirilmemiş olması da hükmü etkisiz hale getirecektir. UHK orta yolu seçerek 'makul süre' kaydını koymuştur. Her olayın kendi koşulları içerisinde itirazın makul sürede gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesi, dördüncü maddedeki çözüm yollarına bırakılmıştır. Bu belirlemede Taslak Maddeler'in 6. maddesinde işaret edilen etkenler dikkate alınmak durumundadır^[55].

Dördüncü fıkra bildirimde itirazın dile getirilmesi durumunda BM Şartının 33. maddesine gönderme yapar. Maddeye göre:

"1. Uzaması uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.

[55] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

2. Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğünde, tarafları aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye çalışır.”

8. ANDLAŞMADAN BAĞIMSIZ ULUSLARARASI HUKUK YÜKÜMLÜLÜKLERİ

VAHS md. 43’le uyumlu olarak *Taslak Maddeler*, andlaşmanın sona erdirilmesi, askıya alınması ve andlaşmadan çekilme söz konusu olduğunda, andlaşmada yer alan ancak Devletin andlaşmadan bağımsız bir şekilde de uluslararası hukuk uyarınca sahip olduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesi ödevinin etkilenmediğini hükme bağlar. *Taslak Maddeler*’deki hüküm şöyledir:

Silahlı bir çatışma sonucunda andlaşmanın sona erdirilmesi, askıya alınması veya andlaşmadan çekilme, herhangi bir Devletin andlaşmada yer alan, andlaşmadan bağımsız olarak da uluslararası hukuk uyarınca sahip olduğu yükümlülükleri yerine getirme yükümünü hiçbir suretle azaltmaz.

Andlaşmadan bağımsız olarak sahip olan yükümlülüklerden kasıt, uluslararası örf ve adet kurallarıdır. Nitekim UAD de, *Nikaragua Davası*’nda (*Esas*), iki farklı hukuk kaynağına ait iki normun özdeş olması durumunda bile, hatta uyuşmazlık halinde olan Devletlerin hem andlaşma hukuku hem de uluslararası örf ve adet hukuku düzeyinde bu kurallarla bağlı olmaları durumunda dahi, bu normların birbirlerinden ayrı olarak varlıklarını devam ettirdiğini söyler^[56].

9. ANDLAŞMA HÜKÜMLERİNİN AYRILABİLİRLİĞİ

VAHS md. 44’e uygun olarak *Taslak Maddeler*’in 11. maddesi; silahlı çatışmaların bir andlaşma üzerindeki farklı etkileriyle ilgilidir. Sona erdirmeye, askıya alma veya çekilme esasen andlaşma üzerinde bir bütün olarak etkili olmak üzere düşünülür, ancak andlaşmaların devamlılığının sağlanması açısından mümkün olan durumlarda andlaşmanın kısmen etkilenmesi öngörülmüştür.

Silahlı bir çatışma sonucunda andlaşmanın sona erdirilmesi, askıya alınması veya andlaşmadan çekilme, andlaşma aksini öngörmedikçe veya

[56] *Nikaragua’da ve Nikaragua’ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası (Esas)*, Nikaragua v. Amerika Birleşik Devletleri, UAD, 1986–*Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Merits)*, *Nicaragua v. United States of America*, ICJ, 1986, **ICJ Reports 1986**, s. 94-5. Kararın tam metni için bkz.: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>>, E.T. 29.092016.

Taraflar aksine karar vermedikçe, aşağıdaki durumlar istisna olmak üzere andlaşmanın tamamı açısından sonuç doğurur:

(a) andlaşmanın, uygulanmaları açısından andlaşmanın geri kalan kısmından ayrılabilir hükümler içermesi durumunda;

(b) bu hükümlerin kabulünün, diğer Taraf veya Tarafların andlaşmayla bir bütün olarak bağlı kalma rızalarına önemli bir temel oluşturmadığı andlaşmadan anlaşılıyor veya gösterilebiliyor olması durumunda; ve

(c) andlaşmanın geri kalan kısmının uygulanması adaletsiz olmayacaksa.

10. SONA ERDİRME, ÇEKİLME VEYA ASKIYA ALMA HAKKININ KAYBI

VAHS'de andlaşmaların sona erdirilmesi, askıya alınması veya andlaşmadan çekilmeyle ilgili ele alınan durumlardan birisi, bu eylemlerde bulunma hakkının kaybıdır. *Taslak Maddeler*'in 12. maddesi, VAHS md. 45'e uygun olarak, söz konusu hakkın hangi durumlarda kaybedileceğini hükme bağlar.

Bir Devlet, olayları öğrendikten sonra

(a) andlaşmanın yürürlükte kaldığına veya işlemeye devam ettiğine açıkça rıza göstermişse; veya

(b) davranışı sebebiyle andlaşmanın işlemeye devam ettiğine veya yürürlükte kalmaya devam ettiğine rıza gösterdiğini düşünmek gerekiyorsa

silahlı bir çatışmanın sonucu olarak bir andlaşmayı sona erdiremez, askıya alamaz veya andlaşmadan çekilemez.

Bu hüküm, silahlı çatışma durumunda dahi asgari bir iyi niyetin korunması gerekliliğini yansıtır. Maddede yer alan "olayları öğrenmiş olma", sadece silahlı çatışmanın varlığıyla değil aynı zamanda çatışmanın andlaşmaya muhtemel etkileri çerçevesinde pratik sonuçlarla da ilgilidir. Silahlı çatışmanın patlak vermesiyle doğrudan ilgili olmayan andlaşmalar, silahlı çatışma sürecinde farklı bir etkiye maruz kalabilir. Bu hüküm, bir yandan Devletlerin silahlı çatışmanın zaman içerisinde andlaşma üzerindeki etkileri nedeniyle sona erdirme, askıya alma veya çekilme eylemlerinde bulunabileceğini göstermekle birlikte diğer yandan da silahlı çatışmanın andlaşma üzerindeki etkisinin makul ölçüde belli olmadıkça böyle bir yola yönelmemeleri gerektiğini de söylemiş olur^[57].

[57] ILC, "Draft Articles ... with Commentaries".

11. SİLAHLI ÇATIŞMA SONRASINDA ANDLAŞMA İLİŞKİLERİNİN CANLANDIRILMASI

Devletlerin andlaşma yapma serbestliğine sahip olmaları ile silahlı çatışmanın Devletin andlaşma yapma ehliyetini etkilememesinin sonucu olarak, sona erdirilmiş veya askıya alınmış andlaşmaların canlandırılması mümkündür. *Taslak Maddeler*'in 13. maddesine göre:

1. Bir silahlı çatışmayı takiben Devletler, anlaşmak suretiyle, silahlı çatışma sonucu sona erdirilmiş veya askıya alınmış andlaşmaların canlandırılmasını kararlaştırabilirler.

2. Bir silahlı çatışma sonucunda askıya alınmış olan andlaşmanın işlemeye devam etmesine 6. maddede atıf yapılan göstergelerle uyumlu bir şekilde karar verilir.

Maddenin ikinci fıkrası daha dar bir meseleye, *Taslak Maddeler*'in 6. maddesinde işaret edilen faktörler nedeniyle askıya alınmaya ilişkindir. Bu faktörlerin ortadan kalkmasının ardından, taraflar aksini kararlaştırmamışsa, andlaşmanın yeniden işlemeye başlaması gerekir. Çok taraflı bir andlaşmada birden fazla Devlet böyle bir yeniden işlemeye başlama talebinde bulunabilir. Çünkü artık mesele devletler arası andlaşma meselesinden ziyade, işlemeye devam etmesi gereken bir andlaşmadan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi talebine dönüşmüştür. Andlaşmanın yeniden işlemeye başlamasına karar verileceğinde *Taslak Maddelerin* 6. maddesindeki etkenler dikkate alınacak, meselenin bundan sonraki kısmı ise VAHS veya genel uluslararası hukuk kuralları ile çözümlenecektir.

12. SALDIRGAN DEVLETİN AVANTAJ SAĞLAMASINI ENGELLEMeye YÖNELİK HÜKÜMLER

Taslak Maddeler'in izleyen üç maddesi, saldırgan Devletlerin silahlı çatışmaya dayanarak andlaşmaların sona erdirmesi, askıya alması ve andlaşmadan çekilmesi suretiyle yahut da saldırıya uğramış olan Devletin bu yollara başvurusunun zaman almasından faydalanarak menfaat elde etmesini engelleme politikasını yansıtır. Bunlardan ilki olan 14. maddeye göre, meşru müdafaa hakkını kullanan Devlet, tarafı olduğu bir andlaşmanın işleyişi meşru müdafaa hakkını kullanmasıyla uyumsuz olduğu takdirde, andlaşmayı tamamen veya kısmen askıya alabilecektir. Maddeye göre:

Birleşmiş Milletler Şartına uygun bir şekilde bireysel yahut kolektif meşru müdafaa hakkını kullanan Devlet tarafı olduğu bir andlaşmanın

işleyişini, andlaşmanın işleyişi bu hakkın kullanımıyla uyumsuz olduğu müddetçe, tamamen veya kısmen askıya alma hakkına sahiptir.

Silahlı çatışmanın andlaşmalara etkisini genel hükümlere bırakıldığı ve istisnalar getirilmediği takdirde, saldırgan bir Devletin silahlı çatışmanın tarafı olması hasebiyle andlaşma yükümlülüklerinden kolaylıkla kurtulabilmesinin dolayısıyla da saldırı eyleminden andlaşmalar hukuku çerçevesinde menfaat sağlamanın önü açılmış olur^[58]. Taslak Maddelerin 15. maddesi böyle bir imkânı ortadan kaldırmak üzere tasarlanmıştır:

Birleşmiş Milletler Şartı’ndaki ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 3314 (XXIX) nolu kararındaki anlamıyla saldırı eyleminde bulunan bir Devlet, eğer kendi faydasına olacak ise, saldırı eyleminden kaynaklanan silahlı çatışmanın sonucu olarak bir andlaşmayı sona erdiremez, askıya alamaz ve andlaşmadan çekilemez.

Bir Devletin saldırgan Devlet olup olmadığının belirlenmesi Güvenlik Konseyi’ne aittir. Böyle bir nitelemenin olmaması durumunda söz konusu Devlet *Taslak Maddeler*’de yer alan hakları kullanabilecek yahut andlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi dolayısıyla ortaya çıkabilecek daha sonraki uyuşmazlıklarda yargı yerleri tarafından bu durum saldırganın menfaat elde etmesi olarak görülmeyecektir.

Maddede yer alan “saldırı eyleminden kaynaklanan silahlı çatışmanın sonucu” ifadesi esasen bir sınırlama teşkil eder. Böylece bir eylemi nedeniyle saldırgan olarak nitelenmiş bir Devletin başka bağlamlarda bu *Taslak Maddeler* kapsamındaki haklarının ortadan kalktığını iddia etme olasılığı engellenmiş olur. Bir olayda bir Devlet saldırgan nitelemesini almış dolayısıyla da o olay açısından bazı andlaşmaları sona erdirmeye, askıya alma veya andlaşmalardan çekilme hakkını kaybetmiş olabilir. Ancak başka bir olayda, hatta saldırgan nitelemesini aldığı eylemdeki diğer Devletle olan başka bir ilişkisinde saldırgan niteliği bulunmuyor olabilir^[59].

Ortaya çıkacak sorunlarda Güvenlik Konseyi’nin aldığı kararların üstünlüğü, *Taslak Maddeler* tarafından şu şekilde kabul edilmiştir:

Bu taslak maddeler Güvenlik Konseyi’nin Birleşmiş Milletler Şartı’na uygun olarak aldığı kararlara halel getirmez.

[58] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

[59] ILC, “Draft Articles ... with Commentaries”.

13. SONUÇ

Çalışmamız, UHK'nin hazırlamış olduğu Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi Hakkındaki Taslak Maddeler'e dair betimsel bir incelemedir. *Taslak Maddeler*, VAHS tarafından kapsam dışı bırakılan bir konuyu ele almaktadır. Bu çerçevede andlaşmalar hukukunun kodifikasyonuna dair önemli bir adım teşkil eder. Zira konuyla ilgili örf ve adet hukuku gelişmemiş olduğu gibi, doktrinde de baskın bir görüşün olduğunu söylemek zordur. Taslak Maddeler konuyu VAHS'ye uygun bir şekilde ele alır. En önemli önerisi, silahlı çatışma durumunda andlaşmaların kendiliğinden sona ermediğinin veya askıya alınmadığının kabul edilmiş olmasıdır. Böylece genel bir hukuk ilkesi olarak hukuki istikrarın, uluslararası andlaşmalar hukuku düzeyinde hayata geçirilmesini amaçlar. Silahlı çatışma durumunda yürürlükte kalmaya devam etmesi gereken andlaşmalar kategorisini eklemekle, uzun bir andlaşmalar listesinin silahlı çatışmaya rağmen varlığını devam ettireceğini hükme bağlamış olması da önemlidir. Taslak Maddeler'in diğer hükümleri, andlaşmaların kendiliğinden sona ermemesinin veya askıya alınmamasının sonucu olarak, sona erme, askıya alma veya çekilme usulünün VAHS'ye uygun olarak düzenlemesiyle ilgilidir. Taslak Maddeler mahiyeti itibariyle bağlayıcı değildir. Devletlere yönelik bir öneri olarak anlaşılmalıdır. Ancak UHK'nin diğer çalışmalarında da gördüğümüz üzere, bir konferans çerçevesinde tartışılıp kabul edilinceye kadar doktrine yön verecek ve bundan sonraki ilgili tartışmaların seyrini belirleyecektir. Bu açıdan henüz kabul edilerek ahdi bir temele oturmamış bile olsa, uluslararası hukuk literatürü açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Makale ve Kitaplar

Akkutay, Ali İbrahim, “Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Çatışmaların Uluslararasılaşması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65(1), 2016, s. 1-61.

Alpkaya, Gökçen, **Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi** (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002).

Aust, Anthony, **Modern Treaty Law and Practice** (Cambridge: CUP, 2014).

Bozkurt, Enver, Akif Kütükçü, Yasin Poyraz, **Devletler Hukuku** (Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara: Yetkin, 2015).

Delbrück, Jost, “War, Effects on Treaties”, **Encyclopedia of Public International Law**, C. 4, Ed.: R. Bernhardt (Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1982), ss. 310-15.

Esmer, Selahattin, “Uluslararası İnsancıl Hukukta Çatışma Kategorileri ve Minimum Silahlı Şiddet Eşiği”, **İHD**, (<http://www.ihd.org.tr/uluslararasi-insancil-hukukta-catisma-kategorileri-ve-minimum-silahli-siddet-esigi/>, 26.09.2016).

Güneysu, Gökhan, **Silahlı Çatışmalar Esnasında Çevrenin Korunması** (Ankara: Adalet Yayınevi; 2015).

Kaya, İbrahim, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law** (Ankara: Seçkin, 2013).

Krieger, Heike, “Article 73. Cases of State succession, State responsibility and outbreak of hostilities”, **Vienna Convention on the Law of Treaties – A Commentary**, Ed.: O. Dörr ve K. Schmalenbach (Dordrecht: Springer, 2012), ss. 1239-1266.

McIntyre, Stuart Hull, **Legal Effect of World War II on Treaties of the United States** (Lahey: Martinus Nijhoff, 1958).

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri – 1. Kitap** (Gözden Geçirilmiş 12. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2014).

Peng, Benny TAN Zhi, “The International Law Commission’s Draft Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties: Evaluating the Applicability of Impossibility of Performance and Fundamental Change”, **Asian Journal of International Law**, C. 3, 2013, ss. 51-76.

Provost, René, “1969 Vienna Convention – Article 73 Cases of State Succession, State Responsibility and Outbreak of Hostilities”, **The Vienna Conventions on the Law of Treaties – A Commentary**, C. II, Ed. O. Corten ve P. Klein (Oxford: OUP, 2011).

Ronen, Yaël, “Treaties and Armed Conflict”, **Research Handbook on the Law of Treaties**, Ed.: C.J. Tams, A. Tzanakopoulos ve A. Zimmerman (Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar, 2014), s. 541-64.

Shaw, Malcolm N., **International Law** (Cambridge: CUP, 2008).

Taşdemir, Fatma, “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye'nin Ayrılıkçı Terör Örgütü PKK ile Mücadelesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVI, S. 1, 2012, ss. 107-151.

Topal, Ahmet Hamdi, “Silahlı Çatışmalarda Doğal Çevrenin Korunması”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 29, S. 1-2, 2009, ss. 211-36.

Tütüncü, Ayşe Nur, “Nükleer Silahlar ve Milletlerarası İnsancıl Hukuk İlişkisinin Divan'ın 1966 tarihli Danışma Görüşü Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Y. 23, S. 1-2, 2003, ss. 791-816.

Uzun, Elif, “Uluslararası Ceza Mahkemesi: Tarihçesi, Yapısı ve Mevcut Davalar”, **Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları**, Ed.: Murat Saraçlı (Bigbang Yayınları: Ankara, 2012), ss. 41-72.

Uzun, Elif, “Milletlerarası Adalet Divanının Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanımının Meşruiyeti İle İlgili 1996 Tarihli İstisari Mütalaasına İnsancıl Hukuk Açısından Bir Bakış”, **Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. VII, S. 3-4, 2003, ss. 557-88.

Villiger, Mark E., **Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties** (Leiden ve Boston: Martinus Nijhoff, 2009).

Andlaşma ve Belgeler

Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol I, 1977, **International Legal Materials**, Vol. 16, 1977, ss.1391-441. Türkçe metin için bkz. **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokolleri**, Haz.: M.B. Yamaner vd. (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, tsz).

Convention on the Non-Navigational Uses of International Watercourses (1997), (http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf, 10.10.2016). Türkçe metin için bkz. *Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanımı Hukuka İlişkin Sözleşme*, Çev.: Dolunay Özbek Dalyan, **İHFEM**, C. LV, S. 4, 1997, ss. 363-77.

Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, 1977, Cenevre (<http://www.un-documents.net/enmod.htm>, 11.10.2016).

First Report on the Effects of Armed Conflicts on Treaties by Mr. Ian Brownlie, Special Rapporteur, Un.Doc. A/CN.4/552, 21 Nisan 2005.

Uluslararası Hukuk Komisyonunun "Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi Hakkındaki Taslak Maddeler" Üzerine Betimsel Bir İnceleme

Hague Convention: Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, 1954, UNESCO. Türkçe metin için bkz. <<http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Lahey-Sozlesmesi-UNESCO,-1954.pdf>>, E.T. 29.06.2016.

ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic*, **Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction**, 2 Ekim 1995, par. 70 (<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>, E.T. 26.09.2016).

ILC, "Draft Articles on the Effects of Armed Conflicts on Treaties, with Commentaries" (http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf, 27.09.2016).

Institute of International Law, "The Effects of Armed Conflicts on Treaties", Helsinki: 1985 (http://www.justitiaetpace.org/idiE/resolutionsE/1985_hel_03_en.PDF, 08.10.2016).

Nikaragua'da ve Nikaragua'ya Karşı Askerî ve Benzeri Faaliyetler Davası (Esas), Nikaragua v. Amerika Birleşik Devletleri, UAD, 1986–*Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Merits)*, *Nicaragua v. United States of America*, ICJ, 1986, **ICJ Reports 1986**, ss. 14-150. İnternet erişimi: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>> (27.02.2013).

Rio Declaration on Environment and Development, 1992 (<http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163>, 11.10.2016). Türkçe metin için bkz. *Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklarasyonu*, (<http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/cevreilave02.pdf>, 11.10.2016).

Rome Statute of the International Criminal Court, ICC, <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf> (11.10.2016). Statü'nün Türkçe çevirisi için bkz. İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law*, ss. 398-479.

The effect of armed conflict on treaties: an examination of practice and doctrine, Momerandum by the Secretariat, UN. Doc. A/CN.4/550, 1 Şubat 2005, par. 32-4 (<http://legal.un.org/docs/?symbol=A/CN.4/550>, 07.10.2016).

United Nations International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, (<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>, 11.10.2016). Türkçe metin için bkz. İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law**, ss.510-41.

Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961 (http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf, 11.10.2016). Türkçe metin için bkz. İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law**, ss. 184-207.

Vienna Convention on the Law of Treaties, Viyana, 1969 (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf>, 11.10.2016).
Türkçe metin için bkz. Bkz. İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukukta Temel Belgeler – Basic Documents in International Law** (Ankara: Seçkin, 2013), ss. 66-111.

